

Vangin lapsen **RANGAISTUS**

Vanhemman vankilatuomio lankeaa myös lapsen ylle. Häpeä ja syyllisyys painavat mieltä ja ympäristö vaikeuttaa elämää entisestään.

Teksti Marjukka Puolakka
Kuvitus Nina Mutik

Rsän tai äidin joutuminen vankilaan mullistaa lapsen maailman täysin. Ulkopuolisten ennakoilu- ja asenteet voivat osaltaan tehdä vangin perheen elämästä likimain helvettä. Tapahtunut rikos, ja se, kuinka asiaa on käsitelty perheessä vaikuttavat lapsen kokemuksiin ja tunteisiin. Saako väärintekijästä pitää varauksettomasti vai vain tietyn ehdoin? Ja kuka ne ehdot määrittelee – minä, kuka tahansa vai viranomaiset? Vuosina 2010 – 2012 tehty eurooppalainen COPING -tutkimus kertoo karmua kieltä vankien lasten huonovointisuudesta. Lapsilla on kohonnut riski mielenterveysongelmiin, kun taustalla on taloudellisia ja sosiaalisia ongelmia, katkenneita kiintymyssuhteita sekä hoidon puutetta.

– Lapset häpeävät ja kärsivät leimautumisesta ja syrjinnästä, kertoo Kriminaalihuollon tukisäätiön perhetyön päällikkö Tarja Sassi. – Nuori pohtii, voinko enää kunnioittaa vanhempansa? Pienempi lapsi on usein lojaalimpi. Hänelle kiintymys on en- >>

➤ sisijaista. Saako vanhemmasta vielä tykätä, vaikka tämä on tehnyt väärin?

Kriminaalihuollon tukisäätiö auttaa ja tukee vankien perheitä. Ryhmissä 7-12-vuotiaille annetaan välineitä puhua asioista sillä tasolla kun he itse haluavat. Ryhmissä on lapsia, joiden isä istuu huume-, henki-, talous- tai väkivaltarikoksesta. Tarja Sassi korostaa, ettei lapsen tarvitse hyväksyä isän tekoja. Se ei kuitenkaan tarkoita, etteikö isästä voisi pitää.

Ryhmätoiminnassa lapsi kohtaa muita samassa tilanteessa olevia. Jo se riisuu häpeää, kun huomaa ettei ole ainoa. Lapsen huojentuminen on usein silmännähtävää hänen ymmärtäessään, ettei isän vankeus ole lapsen vika. Useimmiten vankilassa on isä, eikä äiti.

Vankilan viikonloppuvierailuissa perhe muurin molemmin puolin kohtaa toisensa. Tapaamisiin tullaan turvatarkastusten läpi, tavataan univormupukuiset vartijat ja turvakoirat. Tapaamistilassa on isän ja lapsen välissä muoviplexi. Lapsen voi olla vaikea ymmärtää, ettei vankilassa olevaa vanhempaa voi koskettaa.

Lasta ei useinkaan valmistella vankilatapaamisiin, eikä lapsivierailuja huomioida vartijoiden koulutuksessa. Lapsi on ristiriitaisessa tilanteessa. Toisaalta hän haluaa tavata vanhempansa, toisaalta vankila paikkana pelottaa.

– Ei ole harvinaista, ettei lapsi joka viikko halua lähteä pleksitapaamisiin, Tarja Sassi toteaa.

Perhetapaamisia järjestetään tavallisesti 4 – 6 viikon välein. Niissä perhe saa viettää yhdessä 1 – 3 tuntia ilman valvontaa, eikä välissä ole muoviplexiä.

Maaliskuussa 2013 Suomessa julkaistiin rikosseuraamusalan lapsi- ja perheyön linjaukset. Niissä huomioidaan muun muassa lapsiystävällisten perhetapaamistilojen järjestäminen suljettuihin laitoksiin. Vanhemmuuden tulisi näkyä ylipäänsä enemmän vankilan arjessa ja olla yksi keskeinen aihe vangin kanssa käytävissä keskusteluissa.

– Työtä täytyy tehdä muurin molemmin puolin, sillä perhe on hajallaan vankilassa ja vapaudessa. Tällä hetkellä vankeuslaissa ei mainita vangin perhettä tai lasta. Lakia ollaan uudistamassa ja yritämme tuoda siihen mukaan perheen ja lapsen näkökulmaa, kertoo Tarja Sassi.

Ympäristö ja naapurit saattavat eristää vangin perheen. Aikuiset kieltävät lapsiaan leikkimästä rikollisen pentujen kanssa ja perhe suljetaan kaiken kanssakäymisen ulkopuolelle. Silloin koko perhe lusii.

Joskus lapsen parhaalle kaverilleen kertomasta salaisuudesta on tullutkin kiristysväline: ”Jos et tee niin kuin haluan, kerron kaikille että isäsi on vankilassa. Säkin joudut sinne.” Lapsi on lojaali vanhempiaan kohtaan, minkä takia hän jää usein yksin kiusaamiskokemuksen kanssa. Kotona hän ei kerro kiusatuksi tulemisesta, koska ei halua lisätä lähi-vanhempansa taakkaa.

Ympäristön reaktioiden pelossa perheessä ei aina kerrota edes lapselle totuutta. Isän sanotaan olevan työmatkalla tai opiskelemassa toisessa kaupungissa. Silloin perheessä eletään kahta todellisuutta. Lapsi ei voi saada tukea, kun asiaa ei ole olemassa. Monesti lapsi kuitenkin arvaa miten asiat ovat, jolloin hänestä tulee vaietun asian kantaja. Tällöin hänen henkinen taakka vain kasvaa.

Vanhemmat voivat vaieta vankeudesta myös siksi, etteivät tiedä kuinka ottaa asia puheeksi. Miten kertoa 6-vuotiaalle, että isä on myynyt huumeita ja joutunut vankilaan? Juuri vankien lapsille suunnatussa tukiryhmässä lapselle opetetaan tunnetaitoja ja puhutaan asioista hänen ikänsä huomioiden. Tärkeintä on, että lapsen ei tarvitse kantaa perheen salaisuuksia.

– Monesti aluksi riittää tieto siitä, että isä on vankilassa ja mikä vankila on. Lapsen on voitava luottaa, että on olemassa aikuinen, jolta voi kysyä. Kyllä meillä on keinoja puhua asioista, Tarja Sassi lupaa.

Lapsen ja perheen huomioonottamiseen vankeuden aikana velvoittavat useat kansainväliset sopimukset. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan vanhemmistaan erossa olevalla lapsella on oikeus ylläpitää säännöllisesti yhteyksiä kumpaankin vanhempansa. Euroopan ihmisoikeussopimus puolestaan takaa jokaiselle oikeuden yksityis- ja perhe-elämään.

Suomessa on arvioiden mukaan jopa 10 000 lasta, joiden vanhempi tai molemmat vanhemmat ovat vankilassa. Jos enakkoluuloja on naapurin perheillä, on niitä myös virkamiehillä. Jopa sosiaalityöntekijät saattavat ajatella, että vankien lapset tulevat maailmasta, jossa jo natiivina opitaan ryöväämään toisilta. Kriminaalihuollon tukisäätiön Ehjä perhe-toiminnan työntekijä Tarja Sasselille on myös ammattilaisten taholta todettu, että hänen vertaisryhmiinsä ei nyt ainakaan ohjata lapsia, sillä hänhän tekee näistä roistoja. Rankka ennakkoasenne on, että kun vankien lapset tapaavat toisiaan, he opettavat isiensä tavat toisilleen.

Tarve perhetyön tekemiselle on siis mitä suurin. Silti koko maassa on vain kaksi vankeinhoidon perhetyön virkaa.

Yksittäiset työntekijät vankiloissa ja yhdyskuntaseuramustoimistoissa tekevät perhetyön eteen minkä pystyvät, mutta kukaan ei varsinaisesti koordinoi toimintaa.

Kriminaalihuollon tukisäätiö tekee valtakunnallista lapsi- ja perhetyötä perhetyön päällikön ja kahden perheleiri-toiminnan ohjaajan voimin, Tarja Sassi kuvailee.

Lapsen edun toteutuminen tarvitsisi sekä vankilan että vapaudessa toimivan sosiaalisektorin yhteistyötä. Haasteena ovat asenteet, joita vankeihin ja heidän perhetilanteisiinsa liittyy.

Pohjimmiltaan iso ongelma on se, ettei osata kunnolla tunnistaa vankeuden lapselle aiheuttamaa kärsimystä. Äidin ollessa vankilassa tilanne perheessä on usein monin kerroin haastavampi. Naisvankien taustalla on päihteitä ja juurettomuutta ja lapset ovat usein huostaanotettuja. Vanajan vankilan perheosastolla lapsi voi olla äidin kanssa 2-vuotiaaksi asti. Sijoitusta voidaan jatkaa 3-vuotiaaksi asti, jos se on lapsen edun mukaista. Ennen lapsen vankilassaolosta päätti vankilan johtaja, tänään sen tekee lastensuojelu.

Tuomion aikana roolit perheessä muuttuvat. Lapset ovat kasvaneet ilman toisen vanhemman läsnäoloa ja toinen puoliso on pitkälti kantanut kasvatusvastuun. Myös katkeruus ja viha tapahtuneesta voivat vaikeuttaa elämän jatkamista. Puoliso usein velkoo vapautuneelta takaisin sitä aikaa, jolloin hän on joutunut vastaamaan arjen pyörittämisestä. Vapautunut taas tuntee syyllisyyttä perheelle aiheuttamastaan tilanteesta. Vapautuminen on erityisen kuormittavaa aikaa myös lapselle.

Perhetyömme jatkuu vangin vapautumisen jälkeen. Ennen tuomion päättymistä olevaan 3-6 kuukauden koevapauteen tulisi saada mukaan perhetyövelvoite, jolla koko perhettä voitaisiin auttaa. Kuntouttavaa työtä tarvitaan ehdottomasti lisää, muistuttaa Tarja Sassi.

Muutosenteitä kuitenkin on. Rikosseuraamuslaitos (RISE) täydensi itse omia Lapsi- ja perhetyön linjauksia viime heinäkuussa. Vankeinhoidossa on vuosikymmenet keskitytty vankeuteen ja rangaistukseen. Vankiloihin on tulossa lisää lapsi-vanhempi -tapaamistiloja.

LASTEN KOKEMUKSIA

Millaisia ajatuksia vanhempasi vankilaan joutuminen sinussa herättää?

- Isä on tehnyt jotain väärin, jotain sellaista mitä ei saisi tehdä.
- Kuka tästä tietää?
- Pitääkö tästä kertoa jollekin?
- Isällä on kerrankin aikaa keskittyä vain minuun – tapaamishuoneissa ei ole puhelinta eikä tietokoneita.

LAPSEN KOKEMUKSIA

Milloin vanhemman vankilassa olo ei voi unohtaa?

- Isä ei pääse koulun kevät- eikä joulujuhliin.
- En näe isää pitkiin aikoihin.
- En pysty näkemään isää milloin vain haluan.
- En voi soittaa milloin haluan.
- Joissain vankiloissa soittoajat ovat keskellä koulupäivää. Tai viikonloppuaamuina, jolloin itse haluaisi nukkua.
- Jouluisin. Silloin on paha mieli.
- Kun on ollut isää ikävä yöllä, eikä ole saanut unta.

LASTEN KOKEMUKSIA

Millaisiin asioihin vanhemman vankilassa olo ei vaikuta?

- Ei vaikuta jokapäiväiseen arkeen paljon, koska ei asuttu isän kanssa ennen sen vankilaan joutumista.
- Ei juuri koulunkäyntiin.
- Ei ainakaan harrastuksiin, ei isä ole ollut niissä koskaan mukana.
- Ei vaikuta hyviin kavereihin. Osa kavereista ymmärtää ja tukee.
- En ole koskaan uskaltanut kertoa luokkakavereille, joten ei vaikuta kouluasioihin.

LASTEN KOKEMUKSIA

Sinä päivänä sain tietää mitä isäni on tehnyt

”**M**un nimi on Malla. Olen kolme-toistavuotias. Meillä koulussa on paljon sellaisia, jotka tietää, että vangit ovat tosi pahoja, eikä niillä ole sydäntä. Se on niistä ihan itsestäänselvyys. Ne sanoo, että johan jo sana rikollinen tarkoittaa pahuutta. Ettei kukaan tee rikosta vahingossa, ja ne jotka tekee ne tahallaan, tietävät kyllä, mitä ne tekee. Se kuulostaa ihan typerältä puheelta. Ne ei vaan itse tunne ketään rikollista. Ei edes kehtää ihmistä, joka on vankilassa. Heidän mielestä vangit olivat maailman vaaral-

lisimpia ja kaikki hulluja. Teemukin oikein yllytti sen kavereita huutamalla, että ”vangit olivat maailman vaarallisimpia ja kaikki hulluja”. Välituntivalvoja tuli ja käski sen tyypin olemaan hiljaa.

Kun sain tietää, että isä on joutunut vankilaan, en uskaltanut kertoa siitä kenellekään. Sen pidätyksestä oli kahdesakin iltapäivälehdessä. En miettinyt, että mitä mun isä on tehnyt, vaan kuinka moni mun luokkakavereista voisi tajuata, et se on mun isän kuva siinä lehdessä. Et ketkä on käyny meillä silleen,

et isä on ollu kotona samaan aikaan. Sitä mä mietin. Ei ihme, että pelkäsin mennä kouluun. Eihän mun isä ole paha, eikä hullu. Olisin halunnut kertoa, että asia ei ole niin vaan, että vankilassa istuu myös ihan tavallisia ihmisiä, joilla on perhe ja lapsia.

Kun kuulin isästä, olin päivän pois koulusta. Niinhän siinä oli käynyt, et melkein kaikki olivat nähneet ainakin toisen niistä lehtijutuista ja tieto isän vankilassaolosta oli levinnyt koko kouluun. Suurin osa mun kavereista siis ainakin tiesi mun isän. Toisin kuin pelkäsin, ne olikin mun tukena. Monet tulivat kysymään, että onko minulla kaikki hyvin. Kukaan ei ruvennut haukkumaan, eikä jättänyt yksin. Se oli helpotus.

Sit alko selvitä, mitä aikuiset ajattelee. Eka yhden Titan äiti kielsi Tittaa tulemasta meille, ja sit yhden Tean perhe kans oli toivonut, ettei Tea olisi minun kanssa sen takia, että isä on vankilassa. Tea sanoikin, että mun isä on paha ihminen eikä rikollisten kanssa saa olla missään tekemisissä. Se tuntui pahalta. En minä ollut tehnyt rikosta tai rikonut lakia.

Pikkusiskoa pelotti mennä kouluun joka päivä monta kuukautta. Se ei ole puhunut isän vankilassa olosta kenellekään. Pikkusiskon kaverit ovat ehkä vielä niin nuoria, että eivät nähneet lehdisä juttua isän rikoksesta. He eivät tiedä siitä vielääkään. Ei se varmaan koskaan tuu kertomaan tästä vaikka olen sanonut sille, että helpottais, jos asian voi jaksaa edes yhden kaverin kanssa.

Itse tiedän jo, ettei isän vankilassa oleminen vaikuta mun juttuhin. Se on se. Mä oon mä. Että se on eräs tapahtuma, ja kotona se on meille ihan tavallinen asia jo. Isä on vankilassa, ja välillä lomilla, ja meidän elämä sujuu meidän omien asioiden parissa ihan mukavasti. Eikä mun kaveritkaan enää jaksaa muistaa. On niin paljon yksinhuoltajien lapsia, joilla ei oo isä kotona, että mekin ollaan enempi yksinhuoltajan lapsia tänään.” 🍷

RIKOSSEURAAMUSLAITOKSEN UUSIEN LAPSI- JA PERHETYÖN LINJAUSTEN MUKAAN

Alaikäisille lapsille on jatkossa tarjottava mahdollisuus sellaisiin tapaamisiin vanhempansa kanssa, joissa myös koskettaminen on sallittua. Valvomattomia tapaamisia myönnettäessä on toki aina otettava huomioon lapsen etu. Lapsella tulee olla mahdollisuus päästä tapaamaan vanhempansa mahdollisimman usein.

Lapsen on voitava tulla tapaamaan vanhempansa yksin valvomattomaan tai vanhempi-lapsi tapaamiseen silloin, kun se on lapsen edun mukaista. Valvomattomien tapaamisten ja lapsitapaamisten suunnitteluvaiheessa on tehtävä tarvittavaa yhteistyötä lastensuojelun kanssa. Lasta ajateltaessa tapaamistilojen tulee sijaita mahdollisimman lähellä sisääntuloa. Lapsinäkökulma on otettava huomioon myös tapaamiseen tulevien lasten kohtaamisissa. Lapset tulee huomioida myös tapaamistilojen sisustuksessa. Tilojen miellyttävyyttä on arvioitava lapsen silmin.

Tällä hetkellä kuudessa suljetussa vankilassa on jo järjestetty lapsi-vanhempi -tapaamistilat. Näiden tilojen säännökset vaihtelevat vankilakohtaisesti. Myös yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tulee olla lapsiystävällinen tila esimerkiksi valvottuja tapaamisia varten, tai jos asiakas tulee lapsen kanssa tapaamiseen.

RISEN uusien linjausten mukaan laitoksessa tehtävä perhetyö on yhteydenpidon mahdollistamista, keskusteluavun antamista, valmiuksien parantamista ja tukemista arjen toimintoihin, kasvatustehtävässä tukemista, vanhemmuuden arviointia sekä yhteistyön tekemistä siviilitoimijoiden kanssa. Perhetyötä tehdään yhdessä perheen kanssa, mutta keskeisenä on aina lapsen edun turvaaminen. Pääpaino työskentelyssä on vangin ja asiakkaan kanssa tehtävässä työssä. Tavoitteena on, että vangin ja asiakkaan elämänhallinta ja omien voimavarojen käyttöönotto lisääntyy sekä arjessa selviytyminen vahvistuu. Vanhemman kanssa käydään keskusteluita vanhemmuuden roolista, joka ei aina ole toimivaa ja sensitiivistä vanhempana oloa, esimerkiksi perheväkivallan takia. Vankila ympäristönä asettaa myös tiettyjä rajoitteita perhetyölle, muun muassa poistumisluvut.

Vankilan henkilöstön on suojeltava lasta kaikelta väkivallalta, välinpitämättömältä kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstöllä on velvollisuus tukea vanhempaa hänen tehtävässään lapsen kasvattajana vanhemman ollessa vankilassa tai yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkaana. Rikosseuraamuslaitoksessa tehtävissä päätöksissä on huomioitava ensimmäiseksi lapsen etu silloin, kun päätöksellä on jotakin vaikutusta tähän.

Päätöksiä tehtäessä on otettava lapsen mielipide huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Lapsi- ja perhetyö on jatkossa koko Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön tehtävä ja osa jokapäiväistä arkityötä. Jokaiseen yksikköön nimetään perhetyön vastuuhenkilö. Jokaisessa vankilassa tulee lisäksi olla nimetty vastuuhenkilö tapaamistilojen kunnossapitoon.

Terveyden ja hyvinvointilaitoksen (THL) Lapset puheeksi -menetelmää muokataan käytännön työkaluksi vankiloihin. 📄

LASTEN KOKEMUKSIA

Millaisia tunteita vanhemman vankilassa olo herätti?

- Vihaa, koska isä on tehnyt jotain väärää, eikä ajatellut, että meille tulee siitä tosi paha mieli, ja ehkä joudun kiusatuksi sen tekemisten takia.
- En halua nähdä isää, kun olen niin vihainen sille.
- Surua, et jos minustakin tulee tollanen.
- Isän itsekkyyttä herättää monia tunteita.
- Surua silloin kun kaverit puhuvat omasta isästään ja asioista, joita ovat tehneet yhdessä.
- Surua, koska isää on kova ikävä.
- Häpeää. Kaverit kertovat mitä hienoa heidän isä on tehnyt ja mietin, että mitä minun.

LASTEN KOKEMUKSIA

Mikä on vahvin tunne vanhemman vankilassa olemisessa?

- Pelko - jos isän jutusta on lehdissä, tunnistaako joku.
- Pelko - että joku saa tietää, ja minua aletaan kiusata.
- Pelko - aletaanko minua pelätä isän tekojen takia?
- Pelko - että menetän mun kaverit tän takia.

LASTEN KOKEMUKSIA

Millaista on vierailta vankilassa?

- Epämiellyttävää.
- Vankilaan mennessä pitää kävellä metallipaljastimen läpi ja antaa tummennettujen lasien toiselle puolelle henkilöllisyystodistuksensa ja puhua jollekin, jota ei näe.
- Kurjaa oloa, kun vanginvartijat olivat tosi pelottavia ja puhuivat työkeästi.
- En mennyt äidin mukaan ja siksi isä soitti koko ajan vankilasta. En aina olisi halunnut puhua, kun ei ollut mitään puhuttavaa.